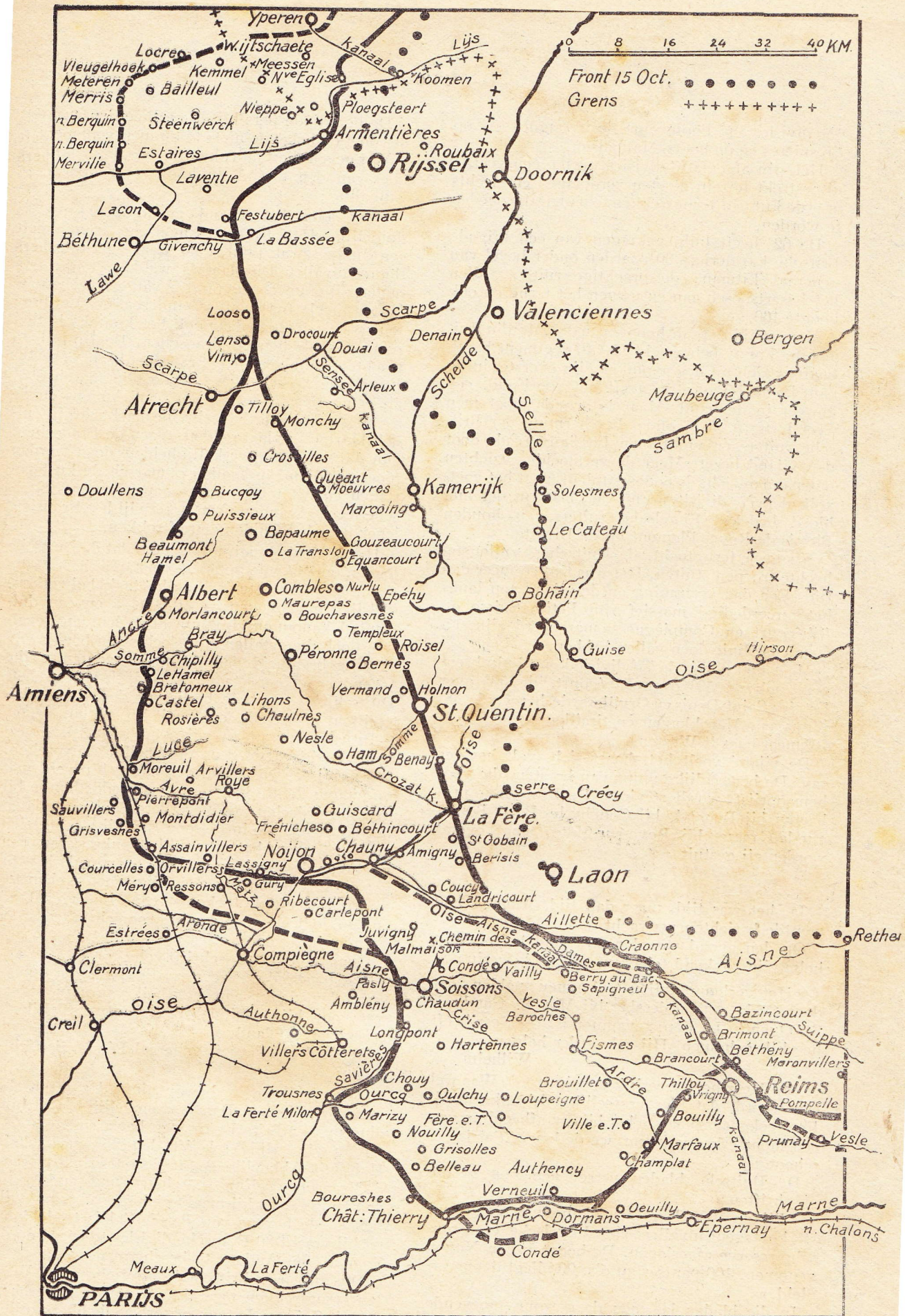

Kaart van het Duitsch offensief in Maart-April 1918.

62e divisies op Popincourt-Beauvraignes en op Fresnières en de hoeve Malmaison.

Het zijn afgematte divisies, welke een veel te uitgestrekt terrein moeten verdedigen en slechts in orde kunnen terugtrekken, om niet afgesneden te worden.

De 62e heeft hulp gekregen van een brigade Britsche kavalerie, 500 paarden onder bevel van generaal Litman; de prachtige ruiters vallen het Essartsbosch aan en nemen het terug en ook hoogte 160.

Men strijdt op de hoogte van de « Moulin Ruiné », die Lagny beheerscht. Het 46e regiment handhaaft er zich tot den avond en zijn overste, luitenant-kolonel Peyrotte, geeft het voorbeeld, een geweer in de hand. Maar 's avonds moet men weer terugtrekken, onder bescherming der Britsche ruiters en vindt men Lassigny reeds door den vijand bezet. Maar de vermoeide gezichten ontspannen zich, de oogen stralen, want het voetvolk der 77^e divisie neemt de plaats in der met bloed bedekte Engelsche ruiters, en houden Plessis-de-Roye, Plemont en de Divette.

Nu geen terugtocht, de Duitschers zullen op hechte troepen stuiten. Het was tijd en meer dan tijd. Een dag vertraging en de vijand zou langs het onverdedigd massief van Petite Suisse op Ribécourt en Compiègne gemarcheerd zijn, en onze Oise-linie doen vallen hebben.

Maar niet alleen de 77e divisie komt hulp brengen, ook de 53e over Ribécourt, de 53e over Estrées, Saint-Denis en Orvillers, de beroemde 38e (Zouaven, Marokkanen en tirailleurs), de 36e en 70e meer naar 't Westen.

De vijand voelt het, haast zich, valt heviger aan. De beweeglijke muur van borsten, die voor hem oprijst, wordt steviger. De Duitschers probeeren bij Renaud, bij Conchy-les-Pots, Boulogne-la-Grasse, bij Roye-sur-Matz, maar overal worden zij gestuit.

* * *

Ja, het was tijd, meer dan tijd. Angstig had men de berichten verwacht.

Op den avond van den 25ⁿ zond keizer Wilhelm zijn ronkend telegram aan de keizerin:

« Het verheugt mij u te kunnen melden, dat door Gods genade de slag bij Mouchy-Cambrai-St. Quentin-La Fère gewonnen is. De Heer heeft heerlijk geholpen. Hij zal verder helpen. »

Wilhelm.

« De Heer heeft heerlijk geholpen. » 't Was wel een woord, dat hier vreeselijk misbruikt werd. Een tekenaar plaatste het bij een afbeelding van een monsterkanon, waarmee de keizer Parijs beschoot.

De Duitsche bladen verschenen met groote opschriften:

« Bij de 1000 Engelsche kanonnen genomen, sterke tegenaanvallen van Engelsche en Fransche reserve afgeslagen. De hoogten van Noyon genomen. 100 pantser auto's, 99 vliegtuigen vernield. »

In die bladen las men de gewone snoevende artikelen: zware verliezen bij den vijand, geringe bij het eigen leger, enz.

De bezadigde pers bij de geallieerden wees op het doel en bekende niets te kunnen voorspellen.

Wij geven dien indruk en tevens nogmaals het doel van den vijand duidelijk weer door deze aanhaling:

« De door den vijand gevolgde taktiek is duidelijk. Het Fransch-Engelsche front heeft een dubbel zwak punt, daar waar de Duitschers thans aanvallen. Die plaats is zwakker, ten eerste omdat zij ongeveer de punt is van een weliswaar botten hoek tusschen Vlaanderen en Verdun; ten tweede, omdat daar ook het contact is tusschen Engelschen en Franschen. De Duitschers trachten blijkbaar het Fransche been van het Engelsche te scheiden. Zoodoende marcheeren zij eenerzijds in de richting van Amiens en de zee, terwijl een deel van hunne macht zich in Zuidelijke richting laat gelden, tegen de Franschen. Om die scheiding werkelijkheid te doen worden moet de vijand in snellen opmarsch de kust bereiken en het tegen de zee aangedreven Engelsche leger gevangen nemen, terwijl het Fransche leger naar het Zuiden zou aftrekken.

Het is, denken wij, uitgesloten dat de Deutsche legers, ondanks de gunstige omstandigheden, die we in het licht stelden, zulke taak bolwerken. Talrijke gevangenen — 50.000 — en een duizendtal kanonnen zijn hun al in handen gevallen, doch die getallen zijn slechts een bewijs van de uitgebreidheid van de strijdkrachten welke tegenover elkaar staan. En wij herhalen het, Duitschland moet de beslissing deze Lente bevechten, of het zal deze nooit bevechten.

Intusschen kunnen wij over het verdere verloop van den strijd geen voorspelling uitspreken. Pas is hij een week aan den gang, hij werd met de nieuwe Lente geboren. Doch ieder houde bij het beoordeelen van verdere gebeurtenissen het bovenstaande in het oog. En hij wachte zich voor het overschatten van het sukses van den vijand en de gevolgen daarvan, evengoed als voor het onderschatten der geweldig-groote gebeurtenissen waaruit de toekomst van zijn eigen land en van de heele wereld zal te voorschijn treden. »

Inderdaad vooral ernst paste nu.

Generaal Mangin schrijft zelf:

« De toestand was zeer ernstig. Ieder der oppergeneraalen denkt aan het heil van zijn leger, waarvoor hij onmiddellijk verantwoordelijk is tegenover het land. »

Reeds den 24ⁿ geeft generaal Pétain als richtsnoer:

« Voor alles, de bewapening der Fransche legers handhaven. Dan, zoo mogelijk, de verbinding met de Britsche troepen bewaren. »

Van zijn zijde schrijft den 25ⁿ maarschalk Haig uit Abbeville, « dat de ontwrichting van de Fransche en Engelsche legers nog een kwestie van tijd is », en hij maakt zich gereed om te wijken en de havens van Pas-de-Calais te dekken, en hij vraagt 30 Fransche divisies te paard op de Somme, om Amiens te beschermen.

Dus zullen de Britsche legers zich naar 't Westen terugtrekken naar de zee, en de Franschen naar 't Zuiden; de twee opperbevelhebbers zullen hun plicht gedaan hebben; de doodelijke schei-

ding zal voltrokken en de weg naar Parijs geopend zijn. De ramp is nabij, omdat er geen eenheid is. Men mist een overste.

Maarschalk Haig heeft het gevoeld. Hij belegt de konferentie van Doullens, waar den 26ⁿ lord Milner, minister van oorlog in Engeland en generaal Wilson, overste van den staf, Clemenceau, president van den Franschen ministerraad, generaal Foch en Pétain elkaar ontmoeten.

Met gemeen goedvinden ontving generaal Foch de taak, de geallieerde legers op het Westelijk front samen te binden en te dien einde zou hij raad plegen met de beide opperbevelhebbers, die verzocht werden hem de noodige inlichtingen te verstrekken.

Dat was een groote schrede naar de eenheid in het bevel, maar toch nog niet de verwezenlijking.

We zagen dat de Franschen bij Lassigny den opmarsch der Duitschers stuitten.

Er kwam dan toch eindelijk van onze zijde een bericht, dat wat ontspanning bracht. Het was het volgende en het wekte hoop in veel verslagen harten, het wekte nieuwen moed.

« In de streek van Lassigny en van Noyon hebben niet minder hevige aanvallen een volledige mislukking geleden en zijn gebroken op den heldhaftigen tegenstand der Fransche regimenten : »

Van Engelsche zijde :

« Gisterenmorgen werd de slag ten Zuiden en ten Noorden der Somme met groote hevigheid hervat. Een felle strijd had in den loop van den dag plaats van een punt ten Zuiden van Rosières tot ten Noorden van Alblainzeville.

De vruchteloze poging, die de vijand deed om onze linie ten Zuiden der Somme achteruit te drukken, werd gistermorgen gevolgd door een reeks hevige aanvallen in de buurt van Rosières en ten Noorden van die plaats. Te Rosières werden alle vijandelijke aanvallen door onze troepen afgeslagen, die den vijand zware verliezen toebrachten.

Verder Noordwaarts handhaafden wij onze linie den heelen morgen, in weerwil van den grooten druk der sterke vijandelijke troepenmacht. Later op den dag deden de Duitschers in deze streek nieuwe aanvallen, tengevolge waarvan onze linie over korten afstand naar het Westen werd teruggebogen.

Uit de laatste berichten blijkt, dat de vorige toestand bij onze tegenaanvallen volkomen werd hersteld.

In den loop van den dag deed de vijand eenige vastberaden aanvallen op onze stellingen tusschen Somme en Ancre en ten N. en ten Z. van Albert. Ook in dezen sektor had een verwoede strijd plaats. Een gedeelte onzer stelling ten Z. van Albert, waarin de vijand op een oogenblik was doorgedrongen werd door ons bij een tegenaanval heroverd. De daaropvolgende hevige aanval op dit punt werd des namiddags volkomen afgeslagen.

De hevige strijd duurt langs het heele slagfront voort. »

De konferentie van Doullens zou heilzame ge-

volgen hebben. « Foch, c'est roc » (Foch is een rots), schreef iemand. Op hem werd de hoop gevestigd.

« Doullens : Een stadje van 5000 inwoners, met iets nobels nog in zijn uitzicht, maar dat reeds lang geen voorname rol meer speelt. Een mooie kerk, een voormalige citadel, thans een gevangenis voor vrouwen, de « temple protestant », waar nu en dan de « pasteur » van een andere plaats preeken kwam, de Authie, zacht kabbelend langs het stedeke met zijn stille straten, en daarover de vrede van een Augustus-avond, aldus herinner ik me nog levendig Doullens, type van vele dergelijke steedjes daar van 't huidig oorlogsterrein », schreef een korrespondent, die dit plaatsje uit vredestijd kende. « En nu een gewemel van soldaten en auto's en wagens, een terugkeeren van gewonden. En niemand vermoedt, hoe daar op de mairie het lot van Europa bezegeld wordt. Foch kreeg er zijn rol. »

De Duitschers begrepen hoe de sleutel van Lassigny onbereikbaar was. Von Hutier zocht een anderen weg. Hij was meester te Roye, een knooppunt van wegen, en rukte op Montdidier aan, waar hij toch de poort naar Parijs hoopte te forceeren.

Uit Saint-Quentin stroomden maar steeds troepen toe en ze golfdén in de vlakke van Santerre.

Debeney bezette het front Bouchoir-Laucourt, maar moest wijken voor den onstuimigen aanval van von Hutier. Het leger Humbert verloor Grivillers. Von Hutier stormde op Montdidier aan, nam Faverolles, Piennes en om 5 u. 15 was de stad aan den vijand. Dit betekende in 7 dagen een vordering van 60 km.

Nog is het uur ernstig, de toestand dreigend.

XXXIX.

Het Algemeen Groot-Hoofdkwartier naar Provins.

We weten, dat het algemeen Groot-Hoofdkwartier te Compiègne gevestigd was.

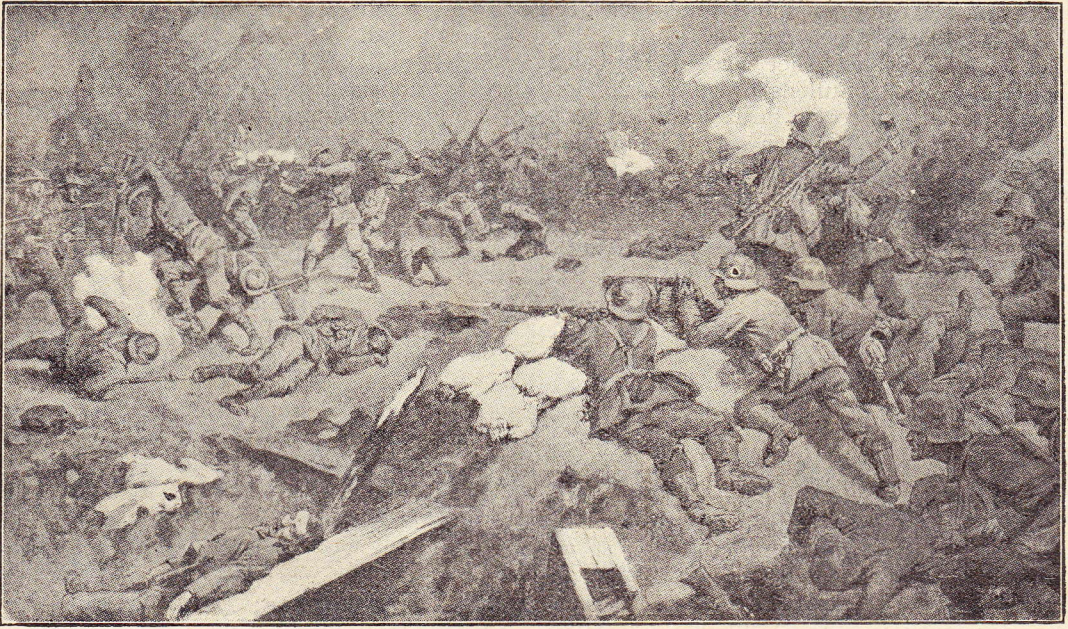
We hebben beschreven hoe Pétain reeds den 22ⁿ door generaal Pellé hulp schonk aan de Britten.

Dienzelfden nacht meldde men een vijandelijk eskader boven Compiègne. Zeven bommen werden geworpen, doch richtten slechts lichte schade aan.

Door de stad trokken onophoudelijk konvooien naar het oorlogsterrein.

In den volgenden nacht wierp men een uur lang bommen en torpedo's. In het hospitaal Carrel had men de gewonden in de kelders gebracht, en 't was een goede voorzorg geweest, want het gebouw werd zwaar gehavend en een dokter en verpleger kwamen er om 't leven. Geen der verpleegden was getroffen.

Om een uur 's morgens keerden de vliegers terug. Een torpedo op het benzinedepot verwekte een hevigen brand. Daarnaast werd het autopark bedreigd en in haast bracht men de wagens

Hevige strijd tusschen Duitsche en Fransche troepen.

in veiligheid naar het woud. In de stad waren veel dooden en gewonden. Men voerde de gekwetste soldaten uit het hospitaal weg. Het paleis, zetel van het Groot-Hoofdkwartier, was niet getroffen.

«Toch moest men nu maatregelen nemen», schrijft Jean De Pierrefeu. «Om de waarheid te zeggen, hadden de kelders van het paleis een gansch garnizoen kunnen bevatten.

Op oude groeven gebouwd, liepen onder den vloer van het paleis lange galerijen met diepe nissen. Opschriften op de muren bewezen hoe die kelders vroeger door toeristen werden bezocht.

Half met aarde en allerlei rommel gevuld, hadden men ze gereinigd, toen de eerste bom gevallen was voor het paleis.

In alle bureelen hing een verordening, waarin bepaald was, dat alle klerken en officieren bij het alarmsein langs een bepaalden weg in die kelders moesten gaan schuilen. Men had er een of twee tafels per bureel geplaatst en eenige telefoons, om er het werk te kunnen voortzetten.

Maar sedert dien avond hadden soldaten en zelfs burgers daar in wanorde een toevlucht gezocht. Alle werk zou er onmogelijk zijn.

Bovendien mocht men het gevaar niet loopen alle archieven in geval van brand te zien verloren gaan, want hun verlies zou onherstelbaar zijn: het waren de plannen der divisies, de plannen van het vervoer, enz.

De vijand, die vast besloten was den oorlog te winnen, kon wel voornemens zijn een geweldige raid op het Groot-Hoofdkwartier uit te voeren.

Honderd vliegtuigen, met die taak belast, waren in staat het te vernietigen en het opper-

bevel in het volle van den slag, in een noodlottigen toestand te brengen.

Het G. H. K. werd, zonderling genoeg, altijd gespaard.

Blijkbaar werd het paleis geëerbiedigd, terwijl de bommen toch overal in den omtrek vielen.

Den volgenden dag rekwireerde men verscheidene villa's aan den zoom van 't woud en vestigde daar de voornaamste bureelen en den opperbevelhebber.

In den namiddag voerde men er de archieven heen, en het werk kon ongestoord voortgaan.

Den 23^{en} 's avonds bracht ik in het nieuw verblijf van den opperbevelhebber het legerbericht. Het was 21 uur.

De generaal was juist aan tafel gegaan. Mijnheer Clemenceau, die juist van Parijs was gekomen, dineerde met hem.

Zeër kalm luisterde Clemenceau naar de uitleggingen en de plannen van den generaal.

Het oogenblik is ernstig als nooit te voren. De telegrammen zijn bij generaal Pétain gebracht. Hij ziet, dat ondanks de dapperheid onzer troepen, de verwarring bij de Britten, de oorzaak er van is, dat aan onzen linkervleugel een groote bres is geopend, waardoor de vijand dringen zal.

Pétain beslist, dat het 1° leger zich in de streek van Montdidier moet samentrekken. Maar zulks vraagt tijd. En het is noodig onmiddellijk den vijand op te houden of ten minste hem te vertragen en hij heeft daartoe geen divisies onder de hand; alle, welke beschikbaar waren, zijn in den strijd.

De generaal eet, nadenkend onderwijl.

Eensklaps richt hij zich tot generaal Duval, oppermeester der vliegdiensden, die tot de gasten behoort.

Luchtaanval op een kabelballon.

« Neem de telefoon », zegt hij.

Generaal Duval legt verwonderd zijn vork neer en staat op.

Maar zijn blik verheldert, hij heeft het plan van den generaal begrepen en is er geestdriftig over.

Men zal alle beschikbare vliegtuigen in den strijd zenden, links van onze troepen, als ruitery, die tot taak heeft, de flanken van een leger te beschermen.

De Duitsche divisies, die in deze streek gekampeerd zijn en het opkomen van den dag afwachten, om zich in het gevecht te mengen, zullen onze vliegers tot tegenstanders krijgen.

Honderden bommen zullen dezen nacht op hen neerstorten en trachten hen te ontmoedigen, te doden en uiteen te drijven.

Ziedaar het plan van Pétain, dat verwezentlijkt werd, zooals hij het wilde en met vol sukses. (Wij hebben die tusschenkomst hooger vermeld).

Als Clemenceau een uur later per auto naar

Parijs terug rijdt, moet hij overtuigd zijn, dat het lot van Frankrijk in goede handen berust. »

Dien nacht zaten allen in het paleis, in de kelders, want de Duitschers bestookten Compiègne weer geweldig uit de lucht. Ook soldaten kwamen er toevlucht zoeken en sliepen er vast in, want men was hier zoo goed beschermd, dat men er zelfs de ontploffingen niet hoorde.

De toestand van den waker op het dak moest niet aangenaam zijn. In de stad brandden huizen af en het station lag half vernield.

Het Groot-Hoofdkwartier kon hier niet blijven. Men dacht aan Chantilly, maar om de onrustwekkende vorderingen van den vijand, koos men Provins, een rustig stadje.

Er woonden nu veel Parijzenaars, die het monsterkanon « de dikke Bertha » ontvluchtten. Want veel inwoners verlieten de hoofdstad. Men schreef wel, dat Parijs heel stoïek deze beschieting verdroeg, en dit was waar voor de meerderheid, maar velen achtten het voorzichtiger, en terecht, uit te wijken.

Anderen namen hun dat kwalijk en er waren zelfs koetsiers, die weigerden de bagage naar het station te voeren. Het leven ging er gewoon zijn gang. Bekend werden de woorden van veel eenyoudige lieden, die verklaarden even moedig te willen zijn als hunne zoons aan het front, die het vaderlijk huis open moesten vinden, als zij met verlof kwamen.

Provins was dus voor veel uitgewekenen een rustig plaatsje, dat toch iets oorlogshaftigs had met zijn oude wallen. Maar nu met het offensief herleefde het de dagen van 1914 en zag het lange konvooien door zijn straten trekken.

En dan zou het Groot-Hoofdkwartier er komen.

Op den avond van den 24de werd in het paleis te Compiègne bevel gegeven, zich om 6 uur 's morgens voor het vertrek gereed te houden. Honderd vrachtauto's namen de bagage op, die in stapels en alle hoeken stond. En honderden andere wagens wachtten nog voor hetzelfde doel in de aanpalende straten.

De verwarring was groot.

Als naar gewoonte kwamen er bevelen en tegenbevelen.

Tusschen al dat gewemel zag men dan groepen vluchtelingen met hun armzalige bagage, vermoeid, afgemat, ontmoedigd. Gewonden kwamen van den slag, zochten naar hulp. Ook veel inwoners vertrokken, anderen bleven en spraken spottend over het vertrekkend hoofdkwartier.

Langzaam reed de stoet naar het station. De trein stond zoogenaamd gereed, maar vertrok drie uur na het aangeduid tijdstip.

Generaal Pétain bleef nog. Hij was voortdurend in gesprek.

De berichten waren ernstig, onrustwekkend. Noyon werd bedreigd. De stad viel dien nacht.

Pétain vertrok per trein naar Chantilly. Hier bleef zijn trein in 't station staan als kommando post.

Een telefoonkabel, die op de kaai opgerold lag, en aan den waggon van Pétain verbonden was, vormde de verbinding met het oneindig front, waar nu zooveel op 't spel stond. Om 4 uur in den namiddag reed de trein door naar Provins, terwijl Pétain zich naar Doullens had begeven voor de konferentie; waarover wij gesproken hebben. Dien avond kon men melden, dat de vijandelijke vorderingen bij Lassigny-Noyon gestremd waren.

Vier honderd vijftig officieren moesten nu te Provins ondergebracht worden. Velen brachten dien eersten nacht onder den blooten hemel door.

De bewoners waren nu juist niet zoo ingenomen met de aankomst van den hoogen staf, temeer daar het gemeentebestuur bij plakbrief de bevolking waarschuwde, dat de stad kans liep, door de aanwezigheid van het Groot-Hoofdkwartier, met bommen bestookt te worden.

Tal van Parijsche vluchtelingen besloten dan maar naar veiliger oorden te vertrekken.

Men bracht de diensten voorloopig in de ruitkazerne onder.

Foch had zijn post te Beauvais gevestigd.

Pétains kommandopost bleef te Chantilly. Te Provins werkte men de plannen uit.

Ziehier hoe men tot de konferentie van Doullens kwam.

We weten, dat Clemenceau het Groot-Hoofdkwartier te Compiègne bezocht had. Diep onder den indruk van de zeer slechte berichten, keerde hij bij valavond te Parijs terug.

Dadelijk bezocht hij den voorzitter Poincaré. Hij verklaarde dezen: «dat de toestand bijzonder kritiek was, en zoo zulks niet snel veranderde, de regering zich moest gereed maken, om de hoofdstad te verlaten.»

De heer Poincaré antwoordde, «dat hij reeds eens was vertrokken in 1914, en weigerde een tweede maal heen te gaan, en er, in geen geval, van een oogenblikkelijke verwijdering sprake kon zijn.»

«Denk er over na», wedervoorde de heer Clemenceau. «Gij zult, zoo ge wilt, de voorlaatste vertrekken; wat mij betreft, ik zal het laatst de hoofdstad verlaten, en zoo noodig per vliegtuig.»

De voorzitter der republiek dineerde dien avond, zooals trouwens bijna elken Zondag, in de intimiteit van het Elyseum met mevrouw Poincaré, zijn broer en schoonzuster. Het maal was, zooals men denken kan, vrij droefgeestig. Men sprak slechts over de slechte berichten, door den voorzitter van den Raad gebracht.

Om 11 uur, de telefoon van den heer Clemenceau.

«Ik verzoek u», zei Clemenceau tot den heer Poincaré, «na te denken over hetgeen ik u gezegd heb en u voor te bereiden op de beslissingen welke de gebeurtenissen zeer spoedig noodzakelijk kunnen maken.»

Poincaré antwoordde:

«Ik vraag u te denken aan de bezwaren, welke ik te berde breng. Mijn meening is voor 't oogenblik niet veranderd.»

Dien nacht werd er alarm gemaakt voor een vliegeraanval van Gothas. Zooals hij altijd deed, stond de heer Poincaré op en kleeedde zich aan, om nauwkeurig ingelicht te worden, door de politieprefektuur over het bombardement en zoo noodig de slachtoffers te gaan bezoeken.

Maar geen enkel ongeval werd door de prefektuur gemeld.

Hij maakte gebruik van het feit, dat hij opgestaan was, om persoonlijk een brief aan den heer Clemenceau te schrijven, die 's morgens onmiddellijk bezorgd werd. De voorzitter herhaalde daarin al de bezwaren, die hij 's avonds te voren opgesomd had.

Den volgende dag overwoog men in den ministerraad den toestand.

De heer Clemenceau zei tot den heer Poincaré:

«Ik erken, dat uw bezwaren zeer gegrond zijn. Ik zou wenschen, dat gij mij naar het Groot-Hoofdkwartier vergezeldet.»

Clemenceau en Poincaré vertrokken samen naar Compiègne, waar er bij Pétain een konferentie plaats had, bijgewoond door lord Milner, den Britschen minister van oorlog.

Daar besloot men, den volgenden dag te Doullens te vergaderen, en te Doullens werd tot de eenmaking der legerleiding besloten. (1)

In auto vertrok men naar Doullens en onderwege ontmoette men Fransche kolonne's, die naar 't Zuiden, en Britsche, welke naar 't Noorden trokken. Het gemis aan eenheid was voor ieder duidelijk.

Foch wilde dus tot elken prijs, dat het verband tusschen beide legers behouden bleef. Deze vroeger ondergeschikte kwestie werd nu het hoofdpunt. Men moest daarom niet meer én Parijs, én Calais dekken, maar Amiens. Het zou dus de slag om Amiens worden. Foch werkte dadelijk aan de verwezenlijking van dit doel.

In auto reed hij van 't eene hoofdkwartier naar 't andere, om zijn meening te bevestigen, en hij herhaalde steeds 't zelfde voor Pétain, Haig, Gough, Debency, Fayolle, Humbert.

Veel bevelen gaf hij niet, maar ze waren bepaald, duidelijk, beshissend, en hij waakte zelf over de uitvoering of liet dit door een man van vertrouwen doen, Desticker.

Gough werd door Rawlinson vervangen. Engeland zou onmiddellijk 75.000 man versterking zenden.

Clemenceau kwam ook herhaaldelijk.

Pershing, de Amerikaansche opperbevelhebber, bood de reeds geoefende divisies tot daadwerkelijken steun aan en Foch aanvaardde gretig die hulp.

Haig sloot zich loyaal en met volle sympathie bij den nieuwen toestand aan, en voor dat gevoel verdwenen de minder gelukkige indrukken van wrijving en wat heftige woorden.

Fochs bureelen waren op het stadhuis van Beauvais gevestigd. Het kabinet van den maire, op de eerste verdieping, was het bureel van den grooten veldoverste. Aan den muur hingen twee groote kaarten. In de feestzaal werkten zijn vertrouwensmannen, Weygand en Desticker.

In de Sint Janstraat bewoonde Foch een oud, eigenaardig huis.

Hij stond om 7 uur op, ontbeet om 8 uur en ging dan naar zijn bureel, waar de overste van zijn staf, Weygand, zich dan reeds bevond en hem de verslagen van den nacht meedeelde.

Maar Beauvais was te levendig, te vol gerucht en reeds op 7 April verhuisde Foch naar Sarcus, een bevallig dorp van 400 zielen, op den weg van Beauvais naar Crepart.

Hij nam er zijn intrek in een prachtig kasteel, te midden van een park, buiten het eigenlijk dorp en in een zeer rustige omgeving. Bijna elken dag bezocht de generaal de oude kerk en bad daar een wijle.

De bureelen van den staf werden dicht bij het kasteel in een oude woning ingericht. Tal van officieren moesten zich troosten met een barak, welke haastig in het park gebouwd werd.

XL.

DE WEG NAAR PARIJS.

De strijd bij Lassigny en Plessis--de-Roye.

Eigenaardig is het ook, eens even van dichterbij de Duitsche troepen te beschouwen, die nu in den vreeselijken strijd gemengd waren.

Henry Bordeaux deelt daarover bijzonderheden mede, verzameld naar de ondervraging van krijgsgevangenen en het nalezen van notaboekjes. (1)

« De 7^e reserve divisie, die voor Plessis verscheen, was in den nacht naar Saint-Quentin gemarcheerd. Over dag kampeerde ze in bosschen of verdook ze zich in dorpen, om niet door de geallieerde vliegers bespeurd te worden.

« Eens voorbij Saint-Quentin begon de plundering », vertelt een soldaat van het 36^e regiment, 8^e compagnie. « Men doorzocht de verlaten huizen. Al de levensmiddelen werden weggenomen, brood, aardappelen, boter, vet, konfituur, boonen, wijn, enz.

Op veel plaatsen waren oude lieden gebleven, zij weenden en smeekten de soldaten, hun toch iets te laten, opdat zij niet van honger zouden sterven. Maar de soldaten dreven hen weg en namen zelfs messen, lepels, vorken en allerlei kleederen mee. Wat ze niet konden vervoeren, braken en vernielden ze. In de kelders liet men de kranen van tonnen open, om den wijn te laten wegstroomen.

De kommandant van het 11^e bataljon, kapitein Dettener, gaf aan eenige soldaten bevel met een wagen naar Noyon te rijden, om er te plunderen. Na eenige uren kwamen die mannen met een grooten buit terug. Zoo hadden ze verscheidene duizenden sigaretten en sigaren, veel appelsiroop, wijn, chocolade, boter, vet, boonen, aardappelen, kaarten, tafels, tafellakens, zakdoeken, lijflinnen en nog heel wat meer.

Elke soldaat ontving 20 Engelsche sigaretten, 300 tot 400 gram zeep, 3 of 4 doozen marmelade per eskouade en 3 tot 4 doozen melk. De feldwehels kregen meer. De boonen en aardappelen werden naar de keuken van het bataljon gebracht. De officieren hielden het beste en ook voorwerpen van waarde voor zich.

In andere bataljons mochten de manschappen afzonderlijk naar Noyon gaan en daar naar harte-lust plunderen. »

Een soldaat teekende in zijn notaboek te Bulancourt bij Guiscard op:

« In den tuin laat de kapitein den grond omspitten, om te onderzoeken of men er geen kostbaarheden heeft verborgen. Daar ligt een doode boer, met een strop om den hals, een wonde aan het hoofd, en een pijp naast zich. Mysterie! Heeft hij op onze troepen geschoten of hebben de Engelschen hem voor spionage opgehangen? »

De gevangenen verklaarden, « dat de troepen een onbeperkt vertrouwen hadden in hun leiders

(1) « La Bataille de Foch », par Raymond Recouly.

(1) « Le Plessis-de-Roye. »

Aanval van Duitsche vliegeniers op Engelsche tanks gedurende het Duitsche offensief.

en in de zegepraal, die den vrede moest brengen.»

Uit een notaboek vernam men ook, «dat de kroonprins den 25ⁿ langs de troepen reed en men hem toejuichte. Men deelde aan de afdeelingen, die volgden, de zegeberichten mee, en de beschieting van Parijs. Maar tijdens de geforceerde marschen leed men dikwijls honger.»

Een soldaat schreef: «Het moraal is uitstekend. Men hoort veel grappen. De officieren lachen veel. Het is levendig op den weg. Te Origny zien wij bewoners aan hun deur. Sommigen bezien ons nijdig en anderen hebben de tranen in de oogen. 't Is het zelfde schouwspel als in Juni 1915 te Chauny. Even over Origny komen de eerste lichte gewonden aan. Deze aanblik herinnert ons, dat de oorlog een ernstige zaak is, maar die lieden, welke meestal niet ernstig gekwetst zijn, juist genoeg om een reisje naar het

eigen land te doen, zijn gelukkig aan den krijg ontsnapt te zijn.»

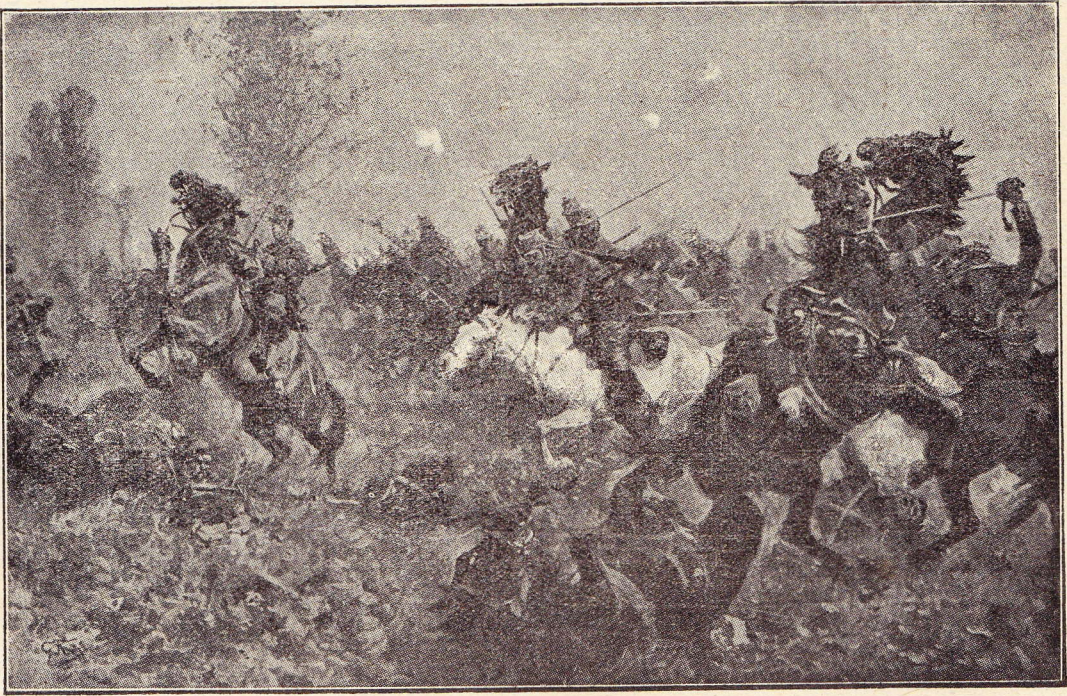
Een kameraad zegt ons in 't voorbij gaan: «Voor ons is het gedaan.»

Zoo marcheerden de Duitschers ten strijde, met groote hoop op het zegevierend einde, en ze vermoedden niet, in welk een ontzettende slachting ze gestuurd werden en, hoe nabij het einde ook was, welk einde het zou zijn!

* * *

We zagen dat Montdidier gevallen was. Nog was er een wijde bres, een gapend gat van Ayencourt tot Rollot. Maar gelukkig voor de bondgenooten had de vijand zijn zware artillerie nog niet, en ook te weinig vliegtuigen.

Ook in 't Noorden dreigde veel gevaar. Daar

Aanval der Fransche kavalerie onder machinegeweevuur van de Duitschers.

rukte de vijand op beide oevers der Somme in de richting van Amiens vooruit.

Zal deze stad vallen? Het was de angstige vraag. Foch stelde er zich borg voor, dat dit niet zou gebeuren. Dit woord wekte overal vertrouwen. Bij een man als Foch kon het geen lichtzinnige belofte zijn!

Generaal Carey nam het bevel over allerlei uiteengeslagen, weer in de haast verzamelde troepen. Hij hield een hevigen aanval bij Proyart tegen. Alle geïsoleerden werden bij het groepje gevoegd en Carey handhaafde de stellingen, zoodat Lloyd George later getuigde « Carey heeft Engeland gered ». De strijd verslapte daar ten Noorden der Somme.

De vijand tastte dan weer naar 't Zuiden, om naar Compiègne op te rukken. Fayolle herstelde de Britsche troepen. Fransche afdeelingen stroomden toe. Er waren aanvallen, tegenaanvallen; dorpen gingen verscheidene malen van hand tot hand.

Den 30ⁿ viel von Hutier Humbert op heel het front Noyon-Montdidier aan. Hij wilde Fayolle's muur induwen. Drie Duitsche divisies maakten onrustwekkende vorderingen, maar den 31ⁿ op Paaschmorgen, werd Plessis-de-Roye teruggenomen en verdedigd.

Over die hevige gevechten volgen hier eenige bijzonderheden. (1)

Om den weg naar de Oise, naar Parijs dus te forceeren, werd er vooral gestreden bij Lassigny, waar de vijand keurtroepen had samengebracht, de 5e divisie der garde, de 7e reserve en de 103e.

(1) Meegedeeld naar: Henry Bordeaux.
« Plessis-de-Roye. »

Hij wilde vooral in de vallei der Matz dringen en daarom zou hij aanvallen op Plessis-de-Roye-Gary ten Oosten en op Orvillers-Sorel ten Westen van het riviértje. Zoo vermeed hij het bergland « Petite Suisse », waarvan Plemont het vooruitgeschoven massief vormde, dat echter van zelf vallen moest, indien men de Matz vallei vermeesteren kon.

Rechts bij de Franschen was de 53e divisie onder generaal Guillemain, aansluitend aan de 35e bij den Renaud-berg voor Noyon. De 97^e onder generaal d'Ambly bezette Plessis-de-Roye.

Maar men beschikte over nog allerlei van hun eigenlijke divisies gedetacheerde afdeelingen.

Een automobielsektie reed 18 uren achter elkaar, om de troepen te ravitailleren. Fransche en Britsche artillerie werkte samen.

In den nacht van den 29ⁿ op den 30ⁿ regende het, en het terrein was zeer modderig. Zelfs den 30ⁿ onder den strijd, viel er nog een fijne regen.

De genie van het 4^e regiment werkte haastig aan de verdedigingswerken en streed dan krachtdadig mee.

Om 6 uur 's morgens werd het geschut van den vijand heviger dan tijdens den nacht en om 7 uur was het in volle aktie.

Het bestookte vooral Plemont, het dorp en het kasteel van Plessis-de-Roye, Gary, Orvillers-Sorel.

We hebben vroeger beschreven, hoe de dorpeelingen ook naar Plessis teruggekeerd waren en er barakken bouwden. Men had er de velden bewerkt, onder leiding der kasteeldame, mevrouw du Pontavice.

Het graan schoot in die Lente van 1918 reeds uit en beloofde een goeden oogst.

Den 21ⁿ Maart hoorden de bewoners de geweldige kanonnade. Men ging nog naar het veld, maar den volgenden dag kon men niet meer werken. De onrust heerschte in 't gemoed, de onze kerheid verlamde de energie.

Den 24ⁿ hoorde men 't geweervuur reeds. Men zag vluchtelingen van Guiscard, van Noyon, van andere dorpen. En men hoorde vreeselijke verhalen en vooral ook de steeds herhaalde verzekerings:

« Wij willen de Duitschers niet meer terugzien, we kennen hun juk! »

Maar er kwamen ook versterkingen, en de soldaten spraken de bevolking moed in.

Men wachtte nog te Plessis, al laadde men de wagens, hield men ook het nieuw aangekocht vee tot den aftocht gereed.

Den 26ⁿ vernam men, dat de vijand sedert den vorigen avond binnen Noyon was.

In den namiddag besloot men heen te gaan. Het harte brak, als men naar de bezaaide velden keek. Maar men moest heen: de vijand was dicht bij. En neen, niet onder zijn juk, niet onder zijn treur.

En de bannelingen verlieten Plessis-de-Roye.

En nu op den morgen van den 30ⁿ zou de vijand voor hun dorp strijden. Hier is de sleutel naar Parijs. Onder de granaten stortten de barakken in en worden de bezaaide velden met het jonge groen opengereten. Het kasteel, reeds zeer gehavend, brokkelt nog meer af en in het park sloegen boomen als met zware zuchten neer.

Om half acht gingen de Duitschers ten aanval. De Fransche artillerie bestookte hen en richtte groote verwoesting aan; ook veel officieren vielen. Maar er was « menschenmateriaal » genoeg en dadelijk vulde het de bressen aan, en de aanvalsgolven rolden verder, steeds verder. De soldaten verspreidden zich; het terrein was uitgestrekt. De zegeroes beheerschte de troepen, en moedig, overmoedig zelfs rukten ze voort, gebruik makend van verdoken wegels, oude loopgraven, boschjes, hagen.

Het 97^e regiment bezette den sektor Plessis-de-Roye. Bij Plemont lag het 159^e. Kommandant Delmas van het 2^e bataljon had zijn kommando post voor het park van Plessis.

De 7^e compagnie van het 97^e, stond wat verder bij Porte Rouge, onder kapitein des Rieux. Haar moed en volharding was die van alle strijders.

De compagnie werd door talrijke vijanden aangevallen, doch weerde zich gedurende vier uur. Adjudant Ronchause werd gewond aan zijn slaap, maar weigerde naar den hulppost te gaan. De soldaat Papellano viel doodelijk getroffen, toen hij zich bloot gaf, om een Deutsche groep, welke hij liet naderen, met handgranaten te ontvangen. Luitenant Dauguin, die reeds zesmaal aan de legerorder vermeld was, werd boven het linkeroog gewond. Het bloed belemmert zijn gezicht, maar hij bleef bij zijn mannen om hen te bemoedigen. Ook onder-luitenant Montiel, ofschoon gekwetst, weigerde heen te gaan.

De dapperen werden omsingeld. Toen de kapitein om 8 u. 15, zijn loopers verwachtte, die hij naar den bataljonschef had gezonden, zag hij,

tot zijn verbazing, op vijftig stappen achter zich, en ook achter zijn compagnie, drie Deutsche soldaten.

Met korporaal Berger en den ordonnans Perrier, chargeerde hij den vijand: twee van de drie werden gedood en de andere kon ontsnappen.

Eenige minuten later verbergt zich een nieuwe Deutsche patroelje achter den muur en wacht. De naar kommandant Delmas gezonden loopers keeren niet terug en de munitie wordt schaarsch.

Gelukkig had de kapitein nog drie tot vier honderd oude patronen in reserve gevonden in de ruïne van Plessis. Men deelt ze uit onder de sekties der eerste linie.

Korporaal Comte, die gewond was en naar den hulppost ging, keert echter terug met het bericht:

« De Duitschers zijn daar tusschen ons en den kommandopost van den bataljonoverste. Zij zijn zeer talrijk, misschien twee bataljons. Zij hebben mij aangehouden en zenden me nu langs hier naar hun hulppost. »

De 7^e compagnie is dus omsingeld.

Eenige hoop blijft er: zij kan versterking krijgen van 't bataljon. Men moet dus volhouden: het lot van Frankrijk staat op 't spel.

Kapitein des Rieux dringt zich dichter bij de reserve. Maar uit de voorhoede komt het bericht: « Er zijn geen patronen meer. Men vraagt munitie. »

Weldra schiet men in het geheel niet meer. Ook de machinegeweren zwijgen. Zij hebben daar twee mannen om patronen gezonden. De eerste is niet teruggekeerd. De tweede stootte onderweg naar Plessis op de Duitschers. Met moeite kon hij nog ontsnappen en nu keert hij hijgend bij zijn makkers terug met het slecht nieuws:

« De Moffen zitten in het dorp achter ons. »

Het is nu even over negen uur. De eerste linie is ontwapend tegenover een machtigen vijand.

De kapitein verzameit in een verbindingsloopgraaf de drie voorste sekties, Monteil, Dauguin en Veyron.

Als op een eiland zal de 7^e compagnie nog volhouden. Wat er nog van de 1^e, 3^e en 4^e sekte overblijft, sluipt nader. Die mannen, voor het meerendeel onbekend met den buitengewoon ernstigen toestand, spreken vroolijk over wat ze deden en zagen, en scharen zich in de loopgraaf.

« Ha, kapitein, welk een goed werk, dezen morgen. Wij hebben wat Moffen op 't geweten. 't Is ongelooflijk. »

« Ja, 't is wel, zeer wel. »

De mannen glanzen van voldoening over den volbrachten plicht.

Ook de mannen der machinegeweren komen, beladen met hun stukken. Zij hebben den vijand veel verliezen toegebracht en verheugen er zich over.

« Onze machines zijn ruim betaald », zeggen ze.

« Ja », antwoordt de kapitein, « 't is zeer wel. Gij hebt u zeer goed gedragen. Maar ik moet nog meer van u vragen. Onze stelling is slecht geworden. Dat ieder het wete! Wij zijn omsingeld. Al meer dan een uur is de Duitscher onzen

vleugel voorbij getrokken. Wij hebben maar weinig patronen meer. Daarmee zullen we echter tot het laatste toe schieten.»

Bij dat hard, onverwacht nieuws worden de gezichten bezorgd. Het is 't oogenblik van de opoffering. Niemand wankelde.

Allen de halve sekte Bertrand, die in reserve was, bezit nog patronen en opent het vuur. De Duitschers zijn van alle kanten vooruit gekomen.

Onder-luitenant Bertrand wordt gewond. De gewonde officieren willen zich niet van de compagnie scheiden.

Maar het einde nadert snel. Zal het niet onbarmhartig zijn voor de eersten, die door de Duitschers, welke woedend moeten zijn, aangevallen worden?

Maar aan wie de eer tot doelwit te dienen?

Galons verplichten, denkt de kapitein. « Vooruit, dat de gegradeerden vooruit gaan. »

Het was zijn laatste bevel.

De gegradeerden scharen zich voor de mannen, op de gevaarlijke plaats, aan 't begin der loopgraaf, bij den weg, waar de Duitschers in grooter aantal opdoemen.

De kapitein ziet op zich mikken door twee vijandelijke verkenners, die op zes pas van hem recht staan.

Hij richt zich op en blikte een oogenblik de Duitschers aan.

Is het de dood?

Bertrand staat links van den kapitein, bijna tegen hem aan. Reeds klinken gelijktijdig twee schoten, Bertrand stort neer, een smartkreet slakend:

« Ha, kapitein, ha, die bruten! »

Een kogel heeft hem den linkerarm verbrijzeld, nabij den schouder. Een andere doorboort zijn lichaam in de maagstreek.

Aan beide zijden van den weg Lassigny-Belval ligt in twee kolonnen een Deutsche afdeeling, met voor zich mitrailleurs, gereed om te vuren.

Deze sekte richt zich op, nadert al loopend. Anderen achteraan komen op looppas. De Franschen zullen dus lafhartig en nutteloos afgeemaakt worden.

Onder de schoten nadert de kapitein stoutmoedig den aanvallers.

« Schiet niet! Wij hebben geen patronen meer! Mijn mannen hebben hun plicht gedaan. »

Fransche mitrailleurs der tweede linie hebben zoowel op de Franschen als op de Duitschers het vuur geopend.

De 75ers weren zich.

't Is een lawaai nu en rook en wanorde.

De vijand rukte vooruit, om aan de kogels te ontsnappen, en ook aan de granaten. Met een handgebaar wijzen zij de Franschen den weg naar de gevangenschap aan. Het is gedaan met de 7^e compagnie. Het vuur der Franschen overvalt haar nog. Mannen vallen. 't Zijn Franschen, die Franschen dooden.

« De eer is gered », schreef kapitein des Rieux uit zijn gevangenschap, « en wij gevoelen, dat onze levens, onze wonden en onze vrijheid ruim betaald zijn. »

De mannen der 2^e sekte weigeren Bertrand

achter te laten, hun officier, die doorschoten aan den rand van den weg ligt. Hij is stervend en zoo nemen ze hem mee.

Bertrand geeft hun zijn portefeuille voor zijn « arme moeder ». En bij die herinnering weent hij; hij is nog zoo jong. Maar hij beheerscht zich, want daar zijn Duitschers. Den volgenden dag stierf hij, onverzorgd te Ham.

Ziedaar dus een episode uit den slag van den 30^e bij Lassigny.

Ondanks hevigen weerstand werden de Duitschers meester van het dorp, het kasteel en het park.

Maar zij waren gedesorganiseerd en uitgeput; de troepen hadden de bataljons-chefs verloren, en een van de kolonels. Ook hadden ze zware verliezen geleden.

In het park zelf boden de Franschen nog hevig verzet. Kapitein Gouzin van de 2^e batterij, 6^e regiment veldartillerie bevond zich op een boom, die tot waarnemingspost diende. Hij zag de Duitschers aan de Zuid-Westelijke poort van het park. De kapitein bediende een mitrailleur en dreef de groepen uiteen. De Duitschers voerden ook een machinegeweer aan, daarna een kanon. Maar Gouzin bracht die tot zwijgen. Men sloot den vijand in.

De divisie Guillemin, de 53e, verdedigde de hoogten tusschen Plemont en Loermont, het massief Thiescourt, nu als de vesting van Ile-de-France. Het 2e bataljon van het 159e regiment had opdracht den Plemont zelf te verdedigen. Het 159e is een regiment van Alpenjagers, van bergbewoners uit Dauphiné en Savoye, waarvan er zoo velen gebleven waren voor Arras en Vaux.

Het regiment is hier sedert 26 Maart 's avonds; het werd met vrachtauto's aangevoerd. Het zag de mannen van het 46e en het 31e regiment uit den slag komen; het was een treurige aanblik. De troepen hadden veel geleden. Het 159e nam dus den Plemont-berg over. Kapitein de Surian schreef in zijn verslag:

« De verdediging van het front, reeds zeer uitgestrekt, werd nog moeilijker gemaakt door de talrijke ravijnen, de talrijke loopgraven uit de richting van den vijand, en de vele beboschte punten. Drie honderd vijftig mannen om dit massief te verdedigen, was weinig. Er was geen kwestie van slapen. »

Den 30^e Maart zag men de vijandelijke troepen uit Lassigny komen, oprukkend naar Plessis-de-Roye; andere detachementen kwamen naar de Noordzijde van Plemont.

Dadelijk ontbrandde dus de strijd en deze was zeer geweldig.

Talrijke groepen Duitschers vorderden langs de Westelijke helling van Plemont en dreigden om het massief heen te trekken. De kogels floeten, de machinegeweren ratelden. De vijand naderde tot op 100 meter van den kommandopost. Deze moest ontruimd worden. Men verbrandde de papieren.

Kapitein de Surian bracht zijn mannen wat achteruit. Ieder deed wat hij kon.

Kapitein Thuveny verdedigde de rechterzijde,

Op het terrein van een in de lucht gesprongen munitiemagazijn.

Surian de linkerzijde. De eerste werd getroffen. De bataljonadjutant Chatagnier nam het bevel over.

« Geen Duitscher mag voet krijgen op de hoogvlakte », was het ordewoord.

« Men brengt kapitein Thuveny, ernstig gewond », schreef de Surian. « Ik omhels hem. Hij herkent mij. »

« Gij zijt het, kommandant! Ik ben tevreden, ik betreur niets. Men moet ons helpen, wij moeten overwinnen. Leve Frankrijk! »

Men droeg hem weg. Hij herhaalde nog den kreet:

« 't Is voor Frankrijk! »

Er waren veel dooden en gewonden. 't Was een vreeselijke toestand.

De kommandant bewaarde zijn kalmte. Toch beheerschte hem innige ontoeroering. Hij kende alle mannen, die daar lagen en gevoelde vriendschap voor hen. Daar zag hij het lijk van den onder-luitenant Duflos, door een kogel in het hoofd gedood. Duflos was nog maar 21 jaar oud. Surian had zooveel vriendschap voor hem, dat hij hem vijf dagen te voren tot adjunkt had genomen.

Onverpoosd woedde de strijd voort. En welk een strijd!

Korporaal Renon snelde met drie of vier mannen naar den vijand en hield de gansche bende enkele minuten door granaten op, om aan de mitrailleurs toe te laten hun stukken, die tot op 't laatste oogenblik schoten, weg te nemen. Doch

door zulke daden brak men toch den aanval. De artillerie, die eerst wat zwak was, steunde spoedig de Franschen uit alle kracht. En er kwam overvloed van munitie. Overal betoonde men den zelfden ijver, in de voor- als in de achterhoede, en zoo werd den Plemont behouden.

Plessis-de-Roye, dorp, park, kasteel, was verloren en vormde een gewichtig steunpunt voor den vijand.

Luitenant-kolonel Fournier, overste van de divisionnaire infanterie, bereidde een tegenaanval voor.

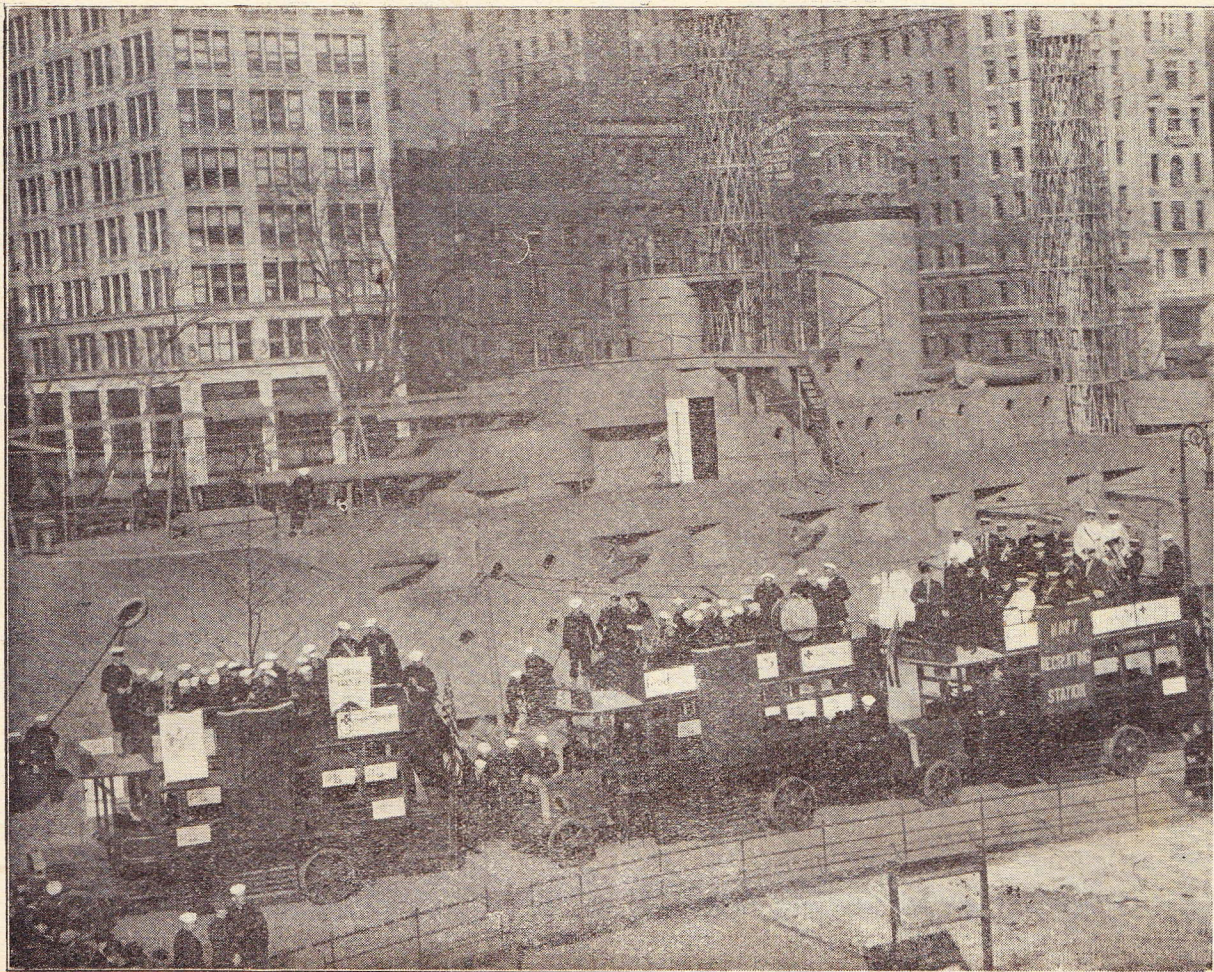
't Eerste doel was den vijand binnen het park, als in een kooi te houden. Die taak beviel aan het geschut. Tot vijf uur 's avonds verrichtte het die rol. Een oogenblik was er gebrek aan munitie; zekere groepen hadden slechts vijftig granaten per stuk. Maar de wagens kwamen juist bijtijds met nieuwen voorraad en reden tot op 3 kilometer van de vijandelijke linie.

De Marokkanen moesten den aanval op den linkerflank, het 56^e bataljon jagers op den rechterflank doen; 4 kompagnies van het 236^e zouden het park in 't front aangrijpen.

De bevelen waren duidelijk en bepaald, maar eischten voor een goeden uitslag, veel durf en energie.

Om half zes vertrokken de troepen. Het weer was opgeklaard.

De drie kompagnies van het 236^e rukten naar het park, die van Dessendre in het centrum, die van Mestre rechts en deze van Gassard links.

Groote oorlogspropaganda in Amerika.

In een Square te New-York werd daarvoor een oorlogsschip gebouwd, waar men zich als vrijwilliger kon doen inschrijven.

Zij bereikten de versperringen. De soldaten wierpen zich op de schildwachten en doodden ze. De voorste afdeelingen openden dan het vuur op de verdedigers van het terrein tusschen het dorp en Canny.

Velen dezer gaven zich over, anderen vluchtten voor het hevig mitrailleurvuur.

De Duitschers liepen zelfs uit hun loopgraven. Velen vielen eer ze de hoogte bereikten. De Franschen bestormden die loopgraven, welke vol dooden en gewonden lagen.

Machinegeweren en andere buit viel hun in handen. Het aantal gevangenen nam toe.

Aspirant Leniaud getuigde:

« De mannen zijn vol geestdrift. Wij rukken verder. Eensklaps zie ik een zakdoek wapperen. Ik nader; daar is een Duitscher, die zich wil overgeven, maar geen deeltje van zijn lichaam durft toonen. Bij den aanblik van mijn revolver, slaakt hij een kreet: « Kamerad » en steekt wanhopig zijn lange armen in de hoogte. Ik zendi hem achteruit bij de andere gevangenen.

Tot aan de hoogte ligt het terrein vol lichamen. Men ziet ze in allerlei houding; een op den

rug, de keel geopend, is vreeselijk om aan te kijken; een ander heeft een gapende wonde in den buik en drukt nog de handen om het wapen; wat verder wringt zich een doodelijk gewonde in het slijk, hij is met bloed bedekt en zijn mond zit vol modder.

De afdeeling vordert nog snel. Ik heb den indruk, dat we te vlug zijn. Granaten ontploffen achter ons. Wij zijn ons spervuur vooruit. Gelukkig is er daar een artilleur; hij werpt een vuurpijl op en het geschut wordt verlengd.

Wij hebben Plessis nu achter ons en links; Lassigny ligt op eenige honderden meters voor ons. Het is waarlijk jammer, dat dit laatste dorp buiten ons doel ligt, want wij zijn er dicht bij en zouden het zonder slag of stoot nemen. De Duitschers hebben het zeker ontruimd, want geen schot klinkt ons van daar tegen. »

Andere afdeelingen konden echter zoo snel niet oprukken.

Zoo had de compagnie Gossard hevig vuur te verduren. Luitenant Gossard werd zelf gedood.

De vijand bood nu trouwens heviger verzet.

De Franschen waren echter niet meer te weer-

houden. Onstuimig stormden ze op alle punten vooruit en brachten verrassing en verwarring onder den vijand. Bij dezen ontaardde de strijd in een vlucht. De Fransche mitrailleurs richtten groote verliezen aan. Vele Duitschers keerden zich dan ook om en staken de handen omhoog. Bij honderden gingen de gevangenen naar de achterhoede en bij tientallen stonden daar de verlaten machinegeweren.

De marsch op Plessis was een triomf. Men vond veel Duitschers in granaattrechters, allen gaven zich gewillig over. Meer en meer lijkten stippelden het bloedig terrein.

De kompagnie Dessendre rukte het dorp binnen en bezette al de kruispunten. Er waren daar nog twintig Duitschers; zij werden gevangen genomen.

Even later zag men den vijand ook uit het park komen. De mannen wisten nog niet, dat de Franschen reeds bij de kerk stonden. Deze lieten hen naderen en plots sommeerden ze hen, zich over te geven. Verrast gehoorzaamden ze gedwee. Er was een officier bij, en deze kreeg order zelf zijn ondergeschikten weg te leiden. Toch bleven er nog verdedigers in het park en het kasteel.

Maar een nieuwe verwoede aanval brak ook dat verzet. Als waanzinnig vluchtten de Duitschers heen, hun uitrustingstukken wegwerpend. Doch van alle zijden barstte nu het vuur los en onthutst, angstig verstomd bleven de loopers dan staan, om zich over te geven. In de achterhoede werden de gevangenen gerangschikt en geteld; er waren er 800. En gedwee marcheerden ze dan naar de verzamelingsbasis. Zij waren zich niet bewust, dat zij in de macht waren van een handvol mannen. Zij zeiden, dat het park een hel was geweest.

In de kelders van het kasteel bevrijdden de Marokkanen 93 gevangen Franschen van het 97^e, die hen verheugd de hand drukten, verrast over die spoedige verlossing. De nacht was nog vol bedrijvigheid. Afgezonderde Duitschers zwierven rond en werden opgezocht.

De vijandelijke artillerie raasde, om de Franschen te beletten, zich in het dorp te nestelen, maar te vergeefs.

Toen de Paaschmorgen verrees, was Plessis-de-Roye weer goed versterkt in Fransche handen.

Met vreugde lazen de Franschen en alle geallieerde volkeren het legerbericht:

« Twee Deutsche divisies, die er in geslaagd waren vasten voet te krijgen op den Plémont en in het park van Plessis-de-Roye, werden door een krachtigen tegenaanval van onze troepen verdreven. Wij namen 800 gevangenen. »

Maar welk een tragische Paaschmorgen, morgen der opstanding! Overal lijken! En zooveel gewonden!

De Franschen te Plessis zelf hadden een rustigen dag: tegenover hen was de 7^e Deutsche reserve-divisie zoo geteisterd, dat men ze had doen aflossen door de 3^e Beiersche.

De 7^e divisie was bovendien geheel ontmoedigd geweest.

« Een officier van het 17^e regiment », vertelt Bordeaux, « was door een patroelje onzer jagers gevangen genomen ten Zuiden van Lassigny en woedend sprak hij over zijn mannen :

« Vroeger was ik gelukkig mijn dappere en wel afgerichte troepen ten strijde te voeren, maar nu is er met zoo'n bende zwijnen (derartigen Saubande) niets meer aan te vangen. »

Nu, de Deutsche officieren waren steeds gereed hun soldaten aan dieren te vergelijken.

Op den Plémont genoot men geen rustigen Paaschdag. Kommandant de Surian wilde hier ook de oude stellingen terug krijgen. En op 31 Maart hadden daartoe vijf aanvallen plaats, die niet ten volle slaagden, vooral omdat de handgranaten opraakten.

Maar den 1ⁿ April herhaalde men ze, en de Plémont werd van vijanden gezuiverd. De Duitschers lieten er 61 gevangenen achter, waarbij 2 officieren, en een buit van 3 zware en 9 lichte mitrailleurs en ander materiaal viel onze bondgenooten in handen.

De Zouaven, die een zwaren kamp om Orvillers geleverd hadden, en tot aan den zoom van het dorp moesten terugtrekken, namen het plaatsje op 31 Maart terug en veroverden zelfs het Epinettebosch.

Dit regiment Zouaven, het 4^e, had in 1914 ook bij Charleroi gestreden. Daags voor Paschen verloor het voor Orvillers den adjunkt van zijn chef.

« En », schrijft Bordeaux, « die adjunkt-kommandant de Clermont-Tonnerre, was de ziel van het 4^e Zouaven. Geen overste heeft grooter invloed op zijn mannen uitgeoefend, omdat ook geen overste als hij zijn mannen lief had. Bij het begin van den oorlog was hij onder de wapenen teruggekeerd en vroeg hij bij zijn Zouaven geplaatst te worden. Niemand had gezag als hij en dat gezag rustte op zijn hoffelijke manieren en innerlijke kracht. Een woord van hem dwong tot gehoorzaamheid en de stem sprak dat woord op den kalmsten toon.

Hij behandelde ieder als een gelijke, doch ieder erkende in hem den overste. Bij den aanval op Douaumont leidde hij zijn kompagnie met den wandelstok in de hand ten aanval, als een vader zijn kinderen op een wandeling.

Toen men op Stillen Zaterdag in het 4e Zouaven vernam, dat hij niet teruggekeerd was, zag men een gemeenschappelijke smart. Het gansche regiment voerde rouw. Den volgenden morgen kwam het bevel tot een aanval en deze was onstuimig en geweldig. Orvillers werd bevrijd, het Epinettebosch genomen.

De Zouaaf Revé herkende in 't voorbijgaan het lijk van den kommandant, maar moest verder. En de kommandant werd gewroken. Dan kwam men naar hem. Hij lag tegenover den vijand bij drie andere dooden. Het élan der troepen was nog eens zijn werk geweest. Zonder woorden had hij ze aangevoerd. Was het niet zijn manier?

Op den avond van dien Paaschdag waren kolonel Derigoin, kommandant van de brigade en van den sektor, en luitenant-kolonel Besson,

kommandant der 4e Zouaven samen op het kasteel Sorel bij Orvillers, een slot van roode steenen, massief, gehavend door de granaten, als een schip dat aan alle zijden water maakt.

Een Zouaaf kwam den post binnen en gaf aan luitenant-kolonel Besson een klein aardzakje, dat gebruikt wordt om borstweringen aan te leggen.

« Daarin heb ik de relikwieën van den kommandant gedaan », zei hij.

Het woord relikwieën was hem spontaan op de lippen gekomen.

Een ambulance-wagen hield voor de poort stil. Het lijk van den kommandant lag er in op een berrie.

Beide kolonels kwamen naar buiten om een laatste maal hun medewerker te zien, en ook den deelgenoot van hun beproevingen, hun hoop, hun overwinningen.

De nacht was gedaald en de strijd duurde voort. Rondom gromde de artillerie. Vuurpijlen verlichtten den donkeren hemel.

En toch maakte de aanblik van dezen grooten doode, bij het schijnsel van kleine, elektrische lampen, een indruk van zachtheid en vrede. In zijn onbeweeglijkheid herinnerde hij aan die gebeeldhouwde ridders in steen uitgebeeld in het portaal van kathedralen.

Hij was vooral aan de beenen getroffen, waarvan er een geheel verbrijzeld was. De verminkte hand hing slap langs de heup, maar maakte als een teeken, dat hem geliefd was, dat van het kruis, want hij had willen sterven als Christen. De dood had hem verstijfd in een gebaar van iemand, die bidt...

« Besson », zei kolonel Derigoin, die een harde krijgsman is, op zachten toon, « laten wij hem omhelzen ! »

Beide oversten raakten met hun lippen het voorhoofd van hun kameraad aan, en de ambulance-wagen verdween in de duisternis.

Henry Bordeaux bezocht ook het slagveld.

« Voor den muur van het park ligt een hoop helmen, schoenen, ransels, gordels, kolven van gebroken geweren, patroonhulzen. Reeds vijf dagen verzamelt men, stapelt men op, sorteert men... en begraaft men.

En toch liggen nog overal lijken van Duitschers, ze zijn te talrijk om ze dadelijk ter aarde te bestellen en de karweien zijn zwaar.

De meeste gesneuvelden zijn jonge mannen en liggen daar in allerlei houdingen, den mond open, nog met den angst in den blik, het lichaam geschonden. »

« Een der laatste lijken bij Lassigny gevonden », verhaalt Bordeaux, « is dat van een onder-officier van het 36^e regiment. Hij heette Werther, zooals ook uit een notaboekje blijkt, waarop hij zijn indrukken had opgeteekend.

Den 12ⁿ Maart schreef die Werther o. m. « De tijd, waarin we leven is zeer gevaarlijk. De wereld houdt den adem onder een vreeselijke spanning in. En waarom dat alles? Geen kind, die het niet weet. Omdat wij, Duitschers, door de kracht der wapenen, de beslissing op het Westelijke front willen. Onze gesprekken loopen over ons

offensief en wat men er van mag verwachten. Er zijn optimisten, die vast overtuigd zijn over onzen triomfantelijken intocht te Parijs, binnen enkele weken, maar ook pessimisten, die beweren, dat wij het niet verder zullen brengen dan een aanvankelijk sukses.

Maar allen hebben volle vertrouwen in ons krachtdadig gas, het geel-kruis, dat onzichtbaar is en geen reuk heeft

Ongelukkiglijk hebben wij zelf geen beschermingsmiddelen tegen dit gevaarlijk wapen en ons gas zal dus het leven kosten aan velen der onzen. Hoeveel slachtoffers zal deze nieuwe worsteling nog eischen? Veel kameraden, die reeds drie jaar aan het front zijn, en meer, die tot nu toe aan alle gevaren ontsnapt, zullen in deze laatste zaak het leven verliezen ! 't Is om gek te worden, als men er over nadenkt. Bovendien zal het tot niets dienen.

Op God vertrouwend, moeten wij den kalvarie berg tot aan den top beklimmen.

Zal het nog lang duren ?

Graaf Hertling heeft nog eens onzen vijand de hand toegestoken. Deze heeft een besluit genomen : strijden.

• Van nu af aan is er dus geen twijfel meer mogelijk. Het offensief zal plaats hebben. Tot het laatste oogenblik toe had men gehoopt deze verschrikkelijke zaak te vermijden, men moet er niet meer aan denken.

Reeds een week hebben wij echt Lenteweer. Over dag is het zelfs warm, maar 's nachts nog frisch. Bij ons doet men de laatste voorbereidingen. Er zijn maar kleine oefeningen meer. Men heeft de slechte jassen, laarzen en schoenen voor goede verwisseld. Niets ergers dan die onzekerheid, minder nog voor ons dan voor hen, die thuis zijn. O, kon ik maar naar mijn lieve Katherina schrijven : « het ergste is voorbij, en ik ben er veilig uitgeraakt », dan zou mijn geliefde haar bedaardheid terug vinden. Haar brieven drukken wel niet rechtstreeks haar ongerustheid uit, maar ik lees die tusschen de regels. »

Werthers troepen vertrok en.

Op 15 Maart schrijft hij uit Traillcourt : « 't Is Zondag. Wij hebben rust. In gedachten ben ik thuis. Mijn schoonzuster Anna doet vandaag haar belijdenis. Ik denk aan het oogenblik, toen de liefde voor Katherina in mijn hart ontwaakte. Anna was toen negen of tien jaar. Zij trachtte onze samenspraakjes te verstoren. Nu is zij een jong meisje en zal misschien niet lang meer op een verloofde wachten. Het is gisteren tien jaar geleden, dat ik trouw zwoor aan den Heer. « Wees getrouw tot den dood en ik zal u de kroon des eeuwigen levens geven », klonk toen het woord.

Ik zou in dezen oorlog kunnen sterven, of ik zal zonder vlek naar huis terugkeeren, opdat men na den oorlog niet zeggen kan, dat ik ontrouw ben geweest. »

Dan schrijft Werther weer over zijn kantonement ; hij hoort een beek en zij herinnert hem aan het gemurmel van de Wezer.

« Wend uw blik naar den Almachtige »,

Generaal Foch.

schrijft hij aan zijn verloofde, « en zeg tot u zelve, dat wat Hij doet, wel gedaan is. »

Hoe meer hij het front nadert, hoe losser hij zich van het leven maakt.

Den 29ⁿ bij Lassigny krijgt zijn regiment de bevelen : « de strijd is voor morgen. »

En nu ligt hij daar dood.

Op Paasch-Maandag schreef hij nog in zijn notaboek :

« Reeds 48 uur lig ik hier gewond. Een granaatscherf heeft mij het benedenrechterbeen verbrijzeld. Ik kan niet meer gaan. Hier roert geen levende ziel. Van tijd tot tijd stijgt de kreet van een makker op, ernstig gewond als ik, en die om een ziekendrager roept. Mijn kwetsuur schijnt me niet zeer ernstig. Ik hoop in elk geval mijn voet te behouden, zoo het koud vuur er niet in komt. Mijn krachten nemen zeer af. Ik heb eerst veel bloed verloren en dan at ik gedurende drie dagen, den eersten dag twee sneden brood, en vandaag 25 tot 30 witte boonen, die ik in den zak van mijn mantel gevonden heb. Om te drinken heb ik niets anders dan het vuile water uit de granaattrechters. Ik heb mij geheel onder de hoede van God gesteld. »

Nog twee dagen later schrijft hij : « Reeds vier dagen lig ik uitgestrekt, zonder dat iemand mij

ontdekt. Alleen de vliegers ronken boven mij : ik doe hun een teeken met de hand, maar zij begripen mij niet. Bovendien ontploffen de granaaten links en rechts van mij. Mijn krachten verminderen dagelijks. Ik hoop het nog twee of drie dagen uit te houden. De honger martelt me, doch mijn wonde doet mij nog meer lijden. Het regent. Verleden nacht had ik geen drogen draad aan het lijf. Maar ik heb vertrouwen in God, en Hij zal mij hier niet laten omkomen. »

En op 4 April ligt hij daar nog altijd en heeft hij nog de kracht om te schrijven : « Vandaag ben ik 24 jaar. Thuis hebt ge zeker mijn foto's met bloemen getooid, zonder te vermoeden, hoe ik hier reeds vijf dagen gewond neerlig. En niemand, die mij komt redden. Sedert gisteravond brandt mijn wonde vreeselijk. Ik lijd bij oogenblikken zoo verschrikkelijk, dat ik soms niet wist wat ik deed en getracht heb mijn aderen te openen uit wanhoop.

Ik ben voortaan dood voor de wereld en ik verheug er mij op, naar mijn Hemelschen vader terug te keeren, bij wien ik allen zal terug zien, die ik bemin in deze wereld. Dan zal mijn lijden geëindigd zijn, maar ellendige, die ik ben, eerst zal ik toch den bitteren kelk tot den laatsten druppel moeten ledigen. »